

jedna je talijanska astrologinja upozorila Giulia Andreottia, talijanskog ministra vanjskih poslova, koji ima svoju kolumnu u tjedniku Europeo, na to da je sveti Ivan previdio "katastrofu u Černobilu" spominjući (Ap.VIII, 10–11) zvijezdu Pelin što je pala s neba i trećinu voda pretvorila u pelin – jer se pelin na ukrajinskom jeziku tobože zove *černobil*. – Opet zbrka s e i o. Inače, u ukrajinskom jeziku postoji dijalekatska riječ *černóbil'*, označava biljku *Gentiana carpathica*. Obična pak je riječ, s kojom je zapravo danas i identično ime grada, *čornóbyl'* koja označava biljku *Artemisia vulgaris* L., tj. komoniku (komuniku), što na neki način i jest vrsta pelina. Isto je i u ruskom jeziku, ali je riječ *чернобыль černobyľ*⁴ (prema običnijem *černobyl'nik*) – a mjesto naglaska u ruskom imenu grada, *Černóbyl'*, očito je po ukrajinskom *Čornóbyl'*⁵.

Iz svega što sam napisao više je nego jasno da smatram da je u našem jeziku je-

⁴ Radi se zapravo o praslavenskoj riječi *černobyľ, / *černobyľ, / *černobyľac / hs. *crnobil*, *crnobilj* "Artemisia vulgaris L.", sln. *črnobil* "Scrophularia nodosa", češ. *černobyl*, *černobyli* "Artemisia vulgaris", slč. *černobyl'* isto, rus. *černobyl'* "vrsta pelina", ukr. *čornóbyl*, *čornóbyl'* "Artemisia vulgaris" L. ", dijál. *černóbil'* "Gentiana carpathica", bjelorus. dijál. *čarnobyl'* "Artemisia vulgaris" – što je složeno od *černob- i *byľ- / *byľac- (Etimologijski slovar slavjanskih jazykov. Praslavjanskij leksičeskij fond. Vyp.4. Pod redakcijom O.N. Trubačeva. Izdatel'stvo "Nauka", Moskva, 1977, str. 153). – U našem jeziku najvjerojatnije se radi o mladoj posuđenici (v. Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika JAZU, I, Zagreb 1882; *crnobil* i *crnobilnik* upućuju se na *crnobil*). U Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika I, MH/MS, Zagreb/Novi Sad 1967, str. 343, s naglascima: *crnóbil*, *crnóbilnik*, *crnóbilj*, upućuju se na komoniku.

⁵ Od svega strše neke valjda rusko-ukrajinske kvazikombinacije genitiv *Černobyl'a*, lokativ u *Černonyľu* (Nedjeljni vjesnik, 1.3. 87.2).

dino ispravno ime ukrajinskog grada Čornobyl'a *Čornóbilj* te da za prenošenje imenâ iz trećih jezika u hrvatski ili srpski nikakvu važnost nemaju takozvani svjetski jezici.

Druga je stvar što oni koji bi morali razmišljati na isti način – nemaju volje da čitateljima novina, slušateljima radija i gledateljima televizije daju točno ime. I ne samo ime Čornobilja.

Alemko Gluhak

⁶ Za ukrajinsko ime *Čornobyl'* v. npr. kartu Ukrajinske SSR u Općoj enciklopediji JLZ, 8, Zagreb, str. 376/377, a za rusko npr. u Sovetski enciklopedičeskij slovar, Izdanie 2-oe, Sovetskaja enciklopedija, Moskva 1983, str. 1481.

SOFISTICIRANO SOFISTICIRANJE

Staro pravilo za dobar stil da rukopis treba ponovno pročitati pošto je dva mjeseca ležao u ladici danas zvuči anakronistično. U današnje dinamično doba rijetki su sretnici koji se mogu držati toga pravila. Pa ipak, jezična kultura traži da se držimo bar jednoga dijela toga pravila: da rukopis ponovno čitamo, i to nekoliko puta, a jedanput s obzirom na tuđice. Potrebno je stalno provjeravati može li se koja tuđica zamijeniti hrvatskom riječi. One se i danas šire nevjerojatnom brzinom, a za mnoge i neopazice. Posebno to vrijedi za tuđice iz engleskog jezika jer danas nove tuđice u prvom redu znače anglizam. Veoma prošireno poznavanje engleskog jezika i njegova tehička i civilizacijska prevlast čini da anglicizmi agresivno prodiru u druge jezike pa i u naš. Tomu, uz ostalo, u nas danas pogoduje i politička klima jer širi strah od jezičnog čistunstva. U takvim je prilikama potrebna pojačana briga za jezik

jer se anglizmi zaista agresivno i naglo šire. Teoretizirati o tome mogli bismo mnogo, i primjera bismo mogli navoditi mnogo, no ja ću to pokazati samo na jednom primjeru.

Do prije pet–šest godina u hrvatskom jeziku nije bilo pridjeva *sostificiran*, nije zabilježen još ni u jednom našem rječniku, a onda je nikao, naglo se proširio tako da danas gotovo sve može biti *sostificirano*.

Taj pridjev potječe od engleskoga *sostificatod*, koji već u engleskom jeziku ima široko značenje. U Webster's New Universal Unabridged Dictionary piše:

1. not simple, artless, naive, etc.; urbane, worldly-wise, etc. or knowledgeable, perceptive, subtle, etc.

2. designed for or appealing to sophisticated people.

3. highly complex, refined, or developed; characterized by advanced form, technique, etc.; as sophisticated equipment.

Kad bismo to kao i značenje iz drugih engleskih rječnika htjeli prevesti, tada bismo dobili veoma široku lepezu značenja od kojih jedna uglavnom označuju ljude (a), a druga opremu, pribor, naprave, strojeve (b):

a) koji nije jednostavan, bezazlen, koji ima smisla, znanje i ukusa, koji je stekao svjetsko znanje ili profinjenost, koji poznaje svijet, svjetski, gradski, iskusan, vješt, spretan, okretan, oštrouman, pronicav, domišljat, prepreden, privlačiv, dopadljiv, fin, otmjen, profinjen, rafiniran, emancipiran, uglađen, njegovan, oplemenjen...

b) složen, kompliciran, razvijena oblika, visoko razvijen, visokotehnološki (visoke tehnike), visokotehnologiziran...

To nisu sva značenja, ima ih još, a u navedenom rječniku ono četiri puta etc. kazuje da ni ta tri značenja nisu iscrpno opisana. Kako to u engleskom jeziku funkcionira, teško je reći bez posebnih prou-

čavanja, ali zbog njegove izgrađenosti i čvrstih izričaja (kolokacija) sigurno je u engleskom jasno koje se značenje misli u kojoj vezi, ali je sigurno i to da ni taj pridjev, a još manje njegovu lepezu značenja nije dobro mehanički, bez razmišljanja prenositi u hrvatski jezik jer se s jedne strane time potiskuju mnoge naše riječi, a s druge ne možemo bez poznavanja engleskog jezika znati što se zapravo željelo reći, a vjerojatno ni s tim poznavanjem jer se ta lepeza značenje nepromišljenom upotrebom u nas još više širi. Pokazat će to naši primjeri.

Evo dvaju primjera za osobe:

Na sastanke s klijentima djevojke donose mape svojih najboljih fotografija u različitim stilovima – od sportski vesele djevojčice pa do sofisticirane dame. (Start, 2.11. 85., 74.) – *No potrošački mentalitet nije jedino po čemu je Dallas čuven u SAD – njegovim građanima pripisuju izrazito sofisticirano ponašanje, ali i snobizam.* (Studio, 28. 11. 86., 27.)

Kako za taj pojam imamo dosta svojih dobrih zamjena, uz navedene moglo bi se spomenuti i *lijep, krasan, divan, draže-stan, ljubak, naočit...*, mislim da ne treba govoriti da su ljudi sofisticirani, pogotovu što sofisticiran znači i kompliciran pa se može dogoditi da se i ne zna kakav je zapravo čovjek koji je sofisticiran.

Primjeri koji govore o sofisticiranju u tehničkom smislu:

Tunel Gran Sasso, otvoren 1. prosinca 1984, najduži je i najviši u Evropi, najmoderniji i najavangardniji, s kompjuteriziranim sistemima radarske kontrole, opremljen unutrašnjom televizijom i sofisticiranom rasvjetom. (Mo–magazin, 3/85, 2.)

– *Naime, i u suvremenoj tehnologiziranoj medicini, neovisno o njezinim etičko–humanističkim izvorištima, vlada logika trgovine i monopola na esencijalne*

vrijednosti, ponajprije znanje. Otuda u nas više sofisticiranih medicinskih uređaja nego stručnjaka ravnih velikim imenima američke ili zapadno-evropske medicine. (Vjesnik, 4. 2. 86., 1.) – *inapokon, više treba cijeniti i onoga tko je kadar razvijenom tržištu ponuditi makar i "privjesak" (osobito ako je sofisticiran poput automobila) i na njemu zaraditi devizni profit, nego onoga tko "sve zna bolje" – ali nema uspjeha.* (I. Bešker, Vjesnik, 4. 4. 86. 5.) – ... jedan od njegovih kompjutora ima ugrađen vrlo sofisticirani program za obradu teksta s ukomponiranim rječnikom i pravopisom. (V. Matek, Vjesnik, 20. 4. 86. 8.) *Silvio Mangiagli bavi se – mumificiranjem ukrasnog zelenila. Raslinje se dehidrira naglim sušenjem u komori s vrelim zrakom, a zatim mu se žilice ispune kemikalijom koja ga impregnira za sva vremena. Divota! (...) Mumificirano cvijeće doista izgleda kao živo, sačuvane su prirodne boje, nema truljenja ni sušenja, nema propadanja. Uvjerljivo je uvjerljivije (!) od umjetnog, onog iz svile (koje proizvode cijele industrije u Kini, Hongkongu, Tajlandu...) plastike (vulgarnih imitacija ili sofisticiranih, s otiscima pravnih listova i cvjetova na foliji), papira ili metala.* (R.V.T., Vjesnik, 30. 7. 87. 2.)

U tim je primjerima sofisticirana rasvjeta, medicinski uređaji, program, "privjesak", automobil, imitacija, pa već to pokazuje da taj pridjev nema ni na tehničkom području baš usko značenje.

Sofisticiran upotrebljava i Tanja Torbarina, ali kako se ona ruga i jezikom, teško je znati koliko ona taj pridjev upotrebljava ozbiljno, a koliko da se naruga, ali su i njezini primjeri zanimljivi jer je jednom sofisticirana Ksenija Urličić, a drugi puta suvenir:

Naravno da ću radije gledati Kseniju Urličić, koja i svojom sofisticiranom po-

javom dokazuje da je dobro informirana... (Danas, 27. 5. 86., 43.) – Ako mi još netko ovoga ili bilo kojega ljeta u svom komentaru o turizmu na TV spomene i osudi čaplje, ja pucam. Što se fataju tih jadnih tica. Kao to je grozan suvenir. Kao moramo provesti širu društvenu akciju da nam suvenir budu nešto fenomenalno sofisticirano. Maltene kroz suvenire mi ćemo likovno preodgajati njihove kupce... (Danas, 20. 8. 85. 62.)

U primjeru

Kada se sve to zbroji onda se vidi uz koliko je teškoća unapređivan izvoz naših vina. Unatoč svemu, upravo na zasićenim i sofisticiranim tržištima postigli smo nekoliko spektakularnih rezultata... (Srećko Ljublanović, Danas, 17. 9. 85., 62.) sofisticiran znači izbirljiv, probirljiv, (visoko)zahtjevan.

A kad se jednom značenje počne tako nekontrolirano širiti, onda tom širenju nema kraja. Tako u idućem primjeru sofisticiran znači zapravo eufemistički:

U Makedoniji se pod sofisticiranim izrazom "financijske konsolidacije" podrazumijeva rješavanje "fenijevskih" nevolja... (Danas, 18. 11. 86., 8.)

Sigurno je da to nisu sva značenja, to su samo ona koja sam usput zabilježio. Primjeri pokazuju da nam taj pridjev nije potreban, a tko misli da jest, tada bi ga trebao upotrebljavati s jasno određenim značenjem, ako se to uopće može. Primjeri pokazuju da je dosadašnja upotreba frazerska.

Stjepan Babić

LUPA U JEZIKU

Lupa nije ugodna pa ipak ona u posljednje vrijeme sve više preplavljuje hrvatski jezik. Kao primjer dovoljno je navesti